

بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی:

مطالعه موردی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه

لیلا بنی‌عامریان *

کیومرث زرافشانی **

فرحناز رستمی ***

چکیده

هدف کلی این تحقیق، بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه بود. به منظور بررسی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان مورد نظر با استفاده از مصاحبه تلفنی، پاسخ‌های مورد نظر از دانش‌آموختگان سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۲ در دوره‌های روزانه و شبانه به دست آمد. جامعه آماری ۶۷۶ نفر و تعداد نمونه‌ها ۲۴۵ نفر بود که در نهایت امکان دسترسی به ۱۶۸ نفر از دانش‌آموختگان مورد نظر فراهم گردید. نتایج نشان می‌دهد که نرخ بیکاری در بین این گروه از دانش‌آموختگان حدود ۴۲/۳ درصد و نرخ اشتغال حدود ۵۷/۷ درصد است. ۱۳/۳۴ درصد از شاغلین در بخش دولتی، ۷۲/۲۶ درصد در بخش خصوصی، ۲/۰۸ درصد به صورت خوداشتغالی و ۸/۳۲ درصد در بخش غیر کشاورزی مشغول به فعالیت می‌باشند.

واژگان کلیدی: اشتغال، دانش‌آموختگان، ترویج و آموزش کشاورزی، آموزش عالی، نرخ بیکاری، مصاحبه تلفنی

---

* کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی (مسئول مکاتبات: lbaniameryan@yahoo.com)

** دانشیار دانشکده کشاورزی و عضو مرکز تحقیقات توسعه اقتصادی اجتماعی دانشگاه رازی کرمانشاه

*** استادیار دانشکده کشاورزی و عضو مرکز تحقیقات توسعه اقتصادی اجتماعی دانشگاه رازی کرمانشاه

مقدمه

اگر برای رسیدن به اهداف توسعه بخواهیم چند محور را انتخاب کنیم تا جامعه ما بتواند در روند توسعه کشور، برخوردار از نتایج برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه شود، تحقیقاً مقوله اشتغال مولد و مفید یکی از مفیدترین و اصولی‌ترین راهکارها برای نیل به یک جامعه توسعه یافته می‌باشد؛ زیرا اشتغال به عنوان اساسی‌ترین نیاز نسل جوان می‌تواند منشأ بسیاری از ارزش‌های اجتماعی، فردی و هویت‌بخش شخصیت انسانی وی باشد. از طرف دیگر، رشد سریع جهانی شدن، تحولات جمعیتی، تغییرات سریع در دنیای کار و توسعه اقتصاد دانش محور، کشورهای دنیا را با چالش‌های اقتصادی-اجتماعی فراوانی مواجه کرده است. بیکاری، یکی از مهم‌ترین چالش‌ها نه تنها در کشورهای در حال توسعه، بلکه در بسیاری از کشورهای صنعتی و توسعه یافته است. دانش و مهارت و نیروی انسانی ماهر و آموزش دیده، عامل تعیین کننده‌ای برای مواجهه با این چالش می‌باشد (بستاکی، ۱۳۸۷؛ یوسف‌زادگان، ۱۳۸۷؛ جلالی، ۱۳۸۴).

نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی به تبع نرخ بیکاری کل جامعه تا سال ۱۳۶۵ در حال افزایش بوده است؛ به طوری که از ۴/۱ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۵/۹ درصد در سال ۱۳۶۵ رسیده است. نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان بین سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ در حال کاهش بوده، به طوری که از ۵/۹ درصد به ۳/۹ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است و این نرخ در سال ۱۳۷۸ به ۱۵/۱۷ درصد رسیده است. تعداد دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی در دو دهه گذشته با نرخ‌های فزاینده به شدت رو به توسعه بوده است؛ به طوری که شمار آنان از ۱۱ هزار نفر در سال ۱۳۵۵ به ۶۷ هزار نفر در سال ۱۳۷۵ رسیده است. از کل دانش‌آموختگان کشاورزی، تنها ۲۵۰۰ نفر یعنی ۴ درصد به فعالیت‌های کشاورزی اشتغال دارند (محسنین، ۱۳۷۷) و بخش کشاورزی در طول دهه ۷۵-۱۳۶۵ تنها توانسته است به طور سالانه برای ۱۳۹ نفر دانش‌آموخته کشاورزی فرصت شغلی به وجود آورد؛ حال آن که سالانه بیش از ۸ هزار نفر با مدرک کشاورزی از دانشگاه‌ها وارد بازار کار می‌شوند. چنانچه روند کنونی عرضه دانش‌آموختگان در آینده نیز ادامه یابد و ساختار بخش کشاورزی نیز تغییر مهمی نکند، مسئله بیکاری و سوء‌اشتغال حادث‌تر خواهد شد (محسنین، ۱۳۷۷؛ همتی، ۱۳۸۳).

حادث‌تر از آن زمانی است که بدانیم، بر اساس آمار سال ۱۳۸۵، نرخ بیکاری در بین ۱۴۷ هزار دانش‌آموخته کشاورزی، ۲۸ درصد گزارش شده که این رقم دو برابر نرخ بیکاری سایر توده‌های بیکار و همچنین بالاترین نرخ بیکاری در بین کل

دانش‌آموختگان دانشگاه است (زرافشانی و همکاران، ۱۳۸۸). افزایش نرخ بیکاری و کاهش زمینه‌های اشتغال جوانان و رابطه آن با توسعه پایدار روستایی و کشاورزی موضوعی است که به طور روزافزون مورد توجه کشورهای در حال توسعه و جوامع بین‌المللی قرار گرفته است. با وجود آنکه عوامل پیچیده و متعددی بر روی توسعه پایدار و اشتغال جوانان تأثیر می‌گذارند، اما واضح است که آموزش کشاورزی نقش مهمی را در بهبود امنیت غذایی و تحقق کشاورزی پایدار، توسعه روستایی، اشتغال و جوانان دارد (همتی، ۱۳۸۳؛ ساندستول^۱ و همکاران، ۲۰۰۴؛ کساکي^۲، ۱۹۹۹). از تجزیه و تحلیل اغلب مطالعات درباره اشتغال بخش کشاورزی می‌توان این نتیجه-گیری را کرد که اولاً کثرت تولیدی اشتغال در این بخش پائین است. همچنین اشتغال در بخش کشاورزی به دلیل گسترش خدمات و صنعت، از این دو بخش کمتر است، ثانیاً سهم اشتغال بخش کشاورزی در سطح ملی دارای روند نزولی است. این موضوع با تغییر ساختاری در عرصه کلان اقتصاد و دگرگونی در مؤلفه‌های بازار کار بسیاری از کشورها مطابقت دارد (باصری و جهانگرد، ۱۳۸۶). با توجه به مطالب فوق و این که فارغ‌التحصیلان بخش کشاورزی وضعیت آن چنان مناسبی از لحاظ اشتغال ندارند، در ادامه این مقاله به برخی از مطالعات میدانی در رابطه با وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی خواهیم پرداخت.

پیشینه

در مطالعه‌ای که توسط زمانی (۱۳۸۴) در مورد وضعیت اشتغال و نیازهای آموزشی دانش‌آموختگان دختر رشته‌های کشاورزی در استان فارس انجام گرفته است، علاوه بر تجربه کم فارغ‌التحصیلان دختر رشته‌های کشاورزی در فعالیتهای مرتبط با کشاورزی، نداشتن مجوز استخدام برای جذب نیروی اضافی از سوی دستگاه‌ها و ادارات دولتی، عدم تناسب رشته‌های تحصیلی با مشاغل موردنظر ادارات، عدم احتیاج به نیروی زن و ترجیح دادن نیروی مرد، فارغ‌التحصیل دانشگاه آزاد بودن، عدم حمایت‌های مالی از دانش‌آموختگان دختر کشاورزی در اقدام به خوداشتغالی و... از مهم‌ترین دلایل وجود بیکاری در میان فارغ‌التحصیلان دختر کشاورزی در دستیابی به مشاغل دولتی، خصوصی و خوداشتغالی عنوان شده است. یوسف‌زادگان (۱۳۸۷) نیز

1. Sundstol
2. Csaki

پیرامون وضعیت و علل عدم اشتغال فارغ‌التحصیلان زن رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی واحد علوم و تحقیقات، تحقیق مشابه را انجام داده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که ۲۴/۵ درصد از افراد شاغل در بخش دولتی مرتبط با کشاورزی، ۶ درصد به صورت خوداشتغالی در بخش مرتبط با کشاورزی و ۶ درصد به صورت خوداشتغالی در بخش غیر مرتبط با کشاورزی فعالیت می‌کنند. نامجویان (۱۳۸۴) نیز در تحقیق مشابه در خصوص وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی دانشگاه شیراز نشان داده است که از مهم‌ترین فاکتورهایی که با کسب شغل و نوع آن در ارتباط است می‌توان به جنسیت، وضعیت اشتغال در زمان تحصیل، شرکت در دوره‌های آموزشی پس از فارغ‌التحصیلی و نوع این دوره‌ها اشاره کرد. باورز براون و هاروی^۱ (۲۰۰۴) در مورد وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در انگلستان چنین بیان کرده‌اند که در زمینه سرمایه‌گذاری کارفرمایان در آموزش نیروی کار، کمبود وجود دارد و شواهد نشان می‌دهد که از طرف دیگر، مهارت‌هایی که دانش‌آموختگان فرا گرفته‌اند با آن چه که مورد نیاز کارفرمایان می‌باشد، فاصله دارد. بکوم^۲ (۱۹۹۳) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که به منظور مقابله با بیکاری، اخیراً بیش از نیمی از مشاغل کشاورزی و صنعتی در یک یا بیش از یک نوع از برنامه‌های آزمایشی برای دانشجویان دانشکده کشاورزی مانند استخدام در تابستان و دوره‌های کارورزی تابستانی، مشارکت می‌کنند. وی همچنین تجربیاتی را که برای موفقیت کارمندان در محل کار سودمند تعیین شده‌اند را به این شرح بیان کرده است: تجربه کاری، زمینه قبلی کار در مزرعه، برنامه کارورزی یا کار گروهی، کار کردن با مردم، باشگاه‌های دانشجویی. نتایج مطالعه‌ای که آما^۳ (۲۰۰۸) بر روی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان دانشگاه بوتسوانا انجام داده است، نشان می‌دهد که ۵۶ درصد از دانش‌آموختگان استخدام شده‌اند، ۱۶ درصد در حال گذراندن دوره‌های کارآموزی حرفه‌ای هستند و ۳/۵ درصد از دانش‌آموختگان در دوره مورد مطالعه هنوز استخدام نشده بودند. نتایج این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که ۷۳/۸ درصد از دانش‌آموختگان در بخش دولتی، ۶/۸ درصد در بخش خصوصی و ۰/۴ درصد به صورت خوداشتغالی به کار مشغول شده‌اند. مسائل، مشکلات و محدودیت‌های اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی نیز توسط محققان مورد مطالعه قرا گرفته است. به عنوان مثال، زمانی و لاری (۱۳۸۲)،

1. Bowers Brown & Harvey

2. Bekkum

3. Ama

مهم‌ترین موانع اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی را به‌ترتیب در موارد زیر خلاصه کرده‌اند:

۱. تعداد دانش‌آموخته‌گان بیشتر از فرصت‌های شغلی موجود در جامعه می‌باشد.
۲. دولت حمایت‌های جدی از فارغ‌التحصیلان به عمل نمی‌آورد.
۳. در بیشتر موارد فرد دانش‌آموخته فاقد سرمایه کافی برای شروع یک کسب و کار می‌باشد.

موحدی (۱۳۸۶) نیز در مطالعه‌ای در خصوص مسائل و مشکلات اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته ترویج و آموزش کشاورزی، مهم‌ترین محدودیت‌های اشتغال فارغ‌التحصیلان این رشته را در این موارد خلاصه کرده است: پائین بودن سطح مهارت‌های فنی و عملی دانش‌آموختگان ترویج در زمینه کشاورزی، ثوری بودن برنامه‌های درسی دانشگاه و عدم ارتباط آن با بازارکار، محدودیت‌های ورود دانش‌آموختگان به بخش خصوصی، عدم تناسب بین تعداد دانش‌آموختگان و مشاغل موجود، عدم ارتباط دانشگاه و بازارکار و عدم انگیزه نسبت به آینده شغلی ترویج در بین دانشجویان و فارغ‌التحصیلان این رشته. زرافشانی و مرادی (۱۳۸۵) در مطالعات ارزشیابی طرح مهندسیین ناظر کشاورزی نشان داده‌اند که برای مهندسیین ناظر شرح وظایف مدونی در نظر گرفته نشده و از طرفی قدرت اجرایی آن‌چنانی نیز برای آنها فراهم نشده است به طوری که امضای آنان مورد تأیید هیچ یک از نهادهای اجرایی نیست. نتایج بررسی صدیقی و نیکدخت (۱۳۸۴) نیز از پروژه مهندسیین ناظر مزارع نشان می‌دهد که حدود نیمی از مهندسیین ناظر مزارع گندم معتقد بودند که امکان ادامه فعالیت آنها بدون حمایت‌های مالی دولت و به طور مستقل، ضعیف است و بیش از ۸۰ درصد آنها اذعان داشته‌اند که کشاورزان آمادگی لازم برای پرداخت هزینه مشاوره خصوصی را ندارند. با توجه به نتایج حاصل از مطالعاتی که بررسی شد می‌توان به این نتیجه رسید که وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی به دلایل متعددی از جمله فراوانی تعداد دانش‌آموخته در این رشته، پائین بودن سطح مهارت‌های عملی دانش‌آموختگان، عدم ارتباط دانش‌آموختگان با بازارکار و... نسبت به سایر رشته‌ها نامناسب‌تر و حادث‌تر می‌باشد و باید در این زمینه اقدامات اساسی صورت پذیرد. از طرفی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی در اغلب موارد به طور کلی و صرف نظر از گرایش تحصیلی مورد مطالعه قرار گرفته است، به جز یک مورد که در آن موحدی به صورت اختصاصی مسائل و مشکلات دانش‌آموختگان رشته ترویج و

آموزش کشاورزی را مورد بررسی قرار داده است. به همین دلیل و با توجه به این که دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی نسبت به سایر گرایش‌های کشاورزی از آموزش‌های عملی کمتری بهره‌مند می‌شوند، لذا ضرورت دارد که وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان این رشته به صورت اختصاصی مورد بررسی قرار گیرد. هدف کلی از این مطالعه تحلیل وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه می‌باشد که اهداف اختصاصی زیر را در بر می‌گیرد:

۱. بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش دولتی
۲. بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش خصوصی
۳. بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش غیرکشاورزی
۴. بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش خوداشتغالی

روش تحقیق

جامعه آماری این تحقیق دانش‌آموختگان دوره روزانه در فاصله سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۲ و دانش‌آموختگان دوره شبانه در فاصله سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۲ بودند. جامعه آماری مورد نظر ۶۷۶ نفر را شامل می‌شد که بر اساس جدول کرجسی و مورگان، حجم نمونه‌ها ۲۴۵ تعیین گردید که از این تعداد ۱۶۸ نمونه قابل دسترسی بودند. برای رسیدن به هدف‌های تعیین شده در این مطالعه، داده‌های موردنیاز به صورت مصاحبه تلفنی از فارغ‌التحصیلان رشته ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی جمع‌آوری شد. مصاحبه تلفنی یکی از روش‌های مهم و معتبر در جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات است. و از جمله روش‌های مرسوم در مطالعات پیمایشی است (لوئیس^۱، ۲۰۰۰، ص: ۲۹۰). در تایید مطلب فوق بسیاری از محققان و نظریه‌پردازان به ذکر ویژگی‌ها و مزایای استفاده از این روش در تحقیقات پیمایشی اشاره کرده‌اند (دیگر^۲ و گیلبرت^۳، ۱۹۸۸؛ نیاس^۴، ۱۹۹۱؛ اپنهم^۵، ۱۹۹۲؛ بورگ^۶ و گال^۷، ۱۹۹۶). برخی از این مزایا عبارتند از:

1. Louis
2. Dicker
3. Gilbert
4. Nias
5. Oppenheim
6. Borg
7. Gall

۱- مصاحبه تلفنی روش ارزانتری در جمع‌آوری اطلاعات نسبت به مصاحبه رو در رو است. ۲- این روش محقق را قادر به دسترسی سریع به مصاحبه‌شوندگان زیادی در نقاط پراکنده و حتی در حالت مسافرت می‌کند. ۳- این روش امکان بازگشت و پرسش مجدد از مصاحبه‌شوندگان به منظور بالا بردن روایی پاسخ‌ها را فراهم می‌کند. ۴- این روش امکان جمع‌آوری اطلاعات را در موارد حساس که محقق ممکن است در حالت ملاقات رو در رو ترس یا استرسی از پرسیدن برخی سوالات از افراد خاص مثل مجرمان را داشته باشد را فراهم می‌کند. ۵- هم‌چنین مصاحبه تلفنی روش سالم‌تر و امن‌تری برای محقق است نسبت به حالتی که بخواهد با افرادی با مشغله زیاد در ساعات غیرکاری مثلاً در شب ملاقات حضوری داشته باشد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، عملیات کدگذاری، استخراج اطلاعات و انتقال آنها بر روی رایانه انجام و پس از طی فرآیند داده‌پردازی، محاسبات آماری در قالب جداول آماری و با استفاده از آماره‌هایی چون؛ فراوانی و درصد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد.

نتایج

جامعه آماری این تحقیق را کلیه فارغ‌التحصیلان رشته ترویج و آموزش کشاورزی در دوره‌های روزانه و شبانه ($N=676$) تشکیل دادند. اطلاعات مربوط به دوره روزانه مربوط به سال‌های ۱۳۸۲ - ۱۳۷۳ و اطلاعات مربوط به دوره شبانه مربوط به سال‌های ۱۳۸۲ - ۱۳۷۴ می‌باشد. در ابتدای تحقیق فرض بر این بود که از هر دوره تحصیلی (روزانه یا شبانه) و به تناسب حجم نمونه‌ها تعداد مورد نظر انتخاب و با آنها تماس برقرار شود؛ اما به دلیل عدم دسترسی به همه نمونه‌ها به دلیل نقل مکان، تغییر شماره تماس و... سعی شد که از ورودی هر دوره هر تعداد پاسخ صحیح که ممکن است جمع‌آوری شود. به طوری که در نهایت ۱۶۸ پاسخ صحیح به دست آمد و تجزیه و تحلیل‌های مورد نظر بر اساس این ۱۶۸ پاسخ صحیحی که از دانش‌آموختگان به دست آمد، انجام گرفته است.

نگاه به حجم نمونه‌ها (۱۶۸ دانش‌آموخته مورد نظر) نشان می‌دهد که اکثریت آنها را دانشجویان دختر تشکیل داده است؛ به طوری که ۸۰/۸ درصد دختر (۳۶/۹ درصد دختر روزانه و ۴۳/۹ درصد دختر شبانه) می‌باشند. این مطلب نشان دهنده این است که تعداد دانشجویان دختر در این رشته بیش‌تر می‌باشد. جدول (۱) نتایج این قسمت را ارائه می‌دهد:

جدول (۱) توزیع فراوانی دانش‌آموختگان به تفکیک جنسیت و دوره تحصیلی (n=۱۶۸)

سال ورود	روزانه		دوره تحصیلی				شبهانه	
	دختر		پسر				پسر	
فراوانی درصد	فراوانی درصد		فراوانی درصد				فراوانی درصد	
۱۳۷۳	۱	۰/۶	۲	۱/۲	-	-	-	-
۱۳۷۴	۳	۱/۸	۲	۱/۲	۲	۱/۲	-	-
۱۳۷۵	۴	۲/۴	۲	۱/۲	۲	۱/۲	۱/۲	۲
۱۳۷۶	۵	۳	۱	۰/۶	۵	۳	۱/۸	۳
۱۳۷۷	۲	۱/۲	۳	۱/۸	۳	۱/۸	-	-
۱۳۷۸	۴	۲/۴	۱	۰/۶	۵	۳	-	-
۱۳۷۹	۶	۳/۶	۱	۰/۶	۱۱	۶/۵	۱/۲	۲
۱۳۸۰	۱۳	۷/۷	۲	۱/۲	۱۷	۱۰	۱/۸	۳
۱۳۸۱	۷	۴/۲	۲	۱/۲	۱۴	۸/۳	۱/۲	۲
۱۳۸۲	۱۷	۱۰	۱	۰/۶	۱۵	۸/۹	۱/۸	۳
جمع	۶۲	۳۶/۹	۱۷	۱۰/۲	۷۴	۴۳/۹	۹	۱۵

بخش عمده و اصلی تحقیق حاضر مربوط به بررسی نرخ بیکاری و اشتغال در بین دانش‌آموختگان مورد نظر می‌باشد. بر اساس اطلاعات به دست آمده، نرخ بیکاری و اشتغال در بین این گروه از دانش‌آموختگان به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول (۲) توزیع فراوانی دانش‌آموختگان از نظر بیکاری و وضعیت اشتغال (n=۱۶۸)

ترکیب اشتغال	توزیع فراوانی	درصد
بیکار	۷۱	۴۲/۳
شاغل در بخش دولتی	۱۳	۷/۷
شاغل در بخش خصوصی	۷۴	۴۴
خوداشتغالی	۲	۱/۲
شاغل در بخش غیرکشاورزی	۸	۴/۸
جمع	۱۶۸	۱۰۰

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که در مجموع ۵۷/۷ درصد از دانش‌آموختگان مورد نظر به نحوی وارد بازار کار شده‌اند (۷/۷ درصد بخش دولتی، ۴۴ درصد بخش خصوصی، ۱/۲ درصد خوداشتغالی و ۴/۸ درصد بخش غیرکشاورزی). در این بین بخش خصوصی با ۴۴ درصد بیش‌ترین و خوداشتغالی با ۱/۲ درصد کم‌ترین سهم را در اشتغال فارغ‌التحصیلان به خود اختصاص داده‌اند.

اولین هدف اختصاصی مطالعه، بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش دولتی بود. نتایج حاصل از این قسمت در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول (۳) توزیع فراوانی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان در بخش دولتی (n = ۱۳)

بخش دولتی	توزیع فراوانی	درصد
کارشناس اداره ترویج	۳	۱/۸
مدرس هنرستان کشاورزی	۱	۰/۶
کارمند بانک کشاورزی	۱	۰/۶
کارمند جهاد کشاورزی	۴	۲/۳
کارمند دانشگاه (کارشناس آموزشی)	۱	۰/۶
استخدام به‌عنوان هیئت علمی دانشگاه	۲	۱/۲
کارشناس مرکز خدمات	۱	۰/۶
جمع	۱۳	۷/۷

همان‌طور که نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد، در بخش دولتی به ترتیب جهاد کشاورزی، بخش ترویج و استخدام به‌عنوان هیئت علمی دانشگاه بیش‌ترین اشتغال‌زایی را داشته‌اند. اشتغال‌زایی در سایر بخش‌های دولتی (هنرستان کشاورزی، بانک کشاورزی، کارشناس آموزشی دانشگاه و مرکز خدمات کشاورزی) یکسان بوده است. دومین هدف اختصاصی، بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش خصوصی بود. جدول ۴، نتایج مربوطه را نشان می‌دهد.

جدول (۴) توزیع فراوانی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان در بخش خصوصی (n = ۷۴)

بخش خصوصی	توزیع فراوانی	درصد
مهندس ناظر در شرکت‌های خدمات فنی و مشاوره‌ای	۶۷	۳۹/۸
سرباز در جهاد کشاورزی	۲	۱/۲
بخش تعاون روستایی	۱	۰/۶
طرح کارورزی	۲	۱/۲
طرح بسیج	۲	۱/۲
جمع	۷۴	۴۴

باتوجه به این که اکثریت شاغلین در بخش خصوصی (۳۹/۲ درصد) را افرادی تشکیل می‌دهند که در شرکت‌های خدمات فنی و مشاوره‌ای کشاورزی و به‌صورت قراردادی با جهاد کشاورزی مشغول به فعالیت می‌باشند و از آن‌جا که کارورزان (۱/۲

درصد)، افرادی که خدمت سربازی خود را در جهاد کشاورزی می‌گذرانند (۱/۲ درصد)، کسانی که در طرح‌های بسیج سازمان جهاد کشاورزی مشغول به فعالیت می‌باشند (۱/۲ درصد) و افراد شاغل در سایر بخش‌های خصوصی مرتبط با کشاورزی (۱/۲ درصد) نیز در دوره‌های زمانی معین و به صورت قراردادی در جهاد کشاورزی اشتغال دارند، لذا این موارد نیز تحت عنوان بخش خصوصی آورده شده است. سومین هدف اختصاصی مطالعه، بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش غیر کشاورزی بود. نتایج حاصل از این قسمت در جدول ۵ آورده شده است.

جدول (۵) توزیع فراوانی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان در بخش غیر کشاورزی (n=۸)

بخش غیر کشاورزی	توزیع فراوانی	درصد
معلم	۳	۱/۸
کارمند دفتر اسناد رسمی	۱	۰/۶
کارمند اداره آب	۱	۰/۶
کارمند اداره بازرگانی	۱	۰/۶
کارمند شرکت تعاونی وابسته به ایران خودرو	۱	۰/۶
کارمند اداره برق	۱	۰/۶
جمع	۸	۴/۸

با توجه به جدول (۵)، در بخش غیر کشاورزی بیش‌ترین سهم اشتغال را آموزش و پرورش به خود اختصاص داده است و سایر بخش‌های غیر مرتبط با کشاورزی از نظر اشتغال‌زایی در یک سطح قرار گرفته‌اند. چهارمین و آخرین هدف اختصاصی این مطالعه، بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان در بخش خوداشتغالی بود. جدول ۶، نتایج حاصل از این قسمت را نشان می‌دهد.

جدول (۶) توزیع فراوانی وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان در بخش خوداشتغالی (n=۲)

خوداشتغالی	توزیع فراوانی	درصد
تأسیس شرکت بیمه خودرو	۱	۰/۶
احداث گلخانه	۱	۰/۶
جمع	۲	۱/۲

همان طور که جدول (۶) نشان می‌دهد در بین دانش‌آموختگان مورد نظر تنها دو مورد خوداشتغالی مشاهده شده است. با توجه به این که سهم خوداشتغالی از کل اشتغال ۱/۲ درصد می‌باشد، نشان دهنده این مطلب است که علی‌رغم این که در سال‌های اخیر خوداشتغالی (به ویژه در بخش کشاورزی) بسیار مورد توجه قرار گرفته است، اما این بخش در ایجاد انگیزه در بین دانش‌آموختگان برای اقدام به خوداشتغالی موفق عمل نکرده است.

بحث و نتیجه‌گیری

اطلاعات به دست آمده از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که از کل افراد مورد بررسی ۴۲/۳ درصد بیکار و ۵۷/۵ درصد را افراد شاغل تشکیل می‌دهد (بدون در نظر گرفتن نوع اشتغال) و بخش خصوصی عمده‌ترین بخش در جذب و بکارگیری دانش‌آموختگان مورد نظر بوده است (با ۴۴ درصد اشتغال‌زایی). اطلاعات به دست آمده از تحقیق حاضر نشان می‌دهد که از کل افراد مورد بررسی ۴۲/۳ درصد بیکار و ۵۷/۵ درصد را افراد شاغل تشکیل می‌دهد (بدون در نظر گرفتن نوع اشتغال) و بخش خصوصی عمده‌ترین بخش در جذب و بکارگیری دانش‌آموختگان مورد نظر بوده است (با ۴۴ درصد اشتغال‌زایی). در بخش خصوصی نیز بیشتر سهم اشتغال را شرکت‌های خدمات فنی و مشاوره‌ای کشاورزی تشکیل می‌دهد (با ۸۹/۲ درصد) که از پائیز ۱۳۸۶ فعالیت خود را به صورت آزمایشی در چند استان آغاز نمود که استان کرمانشاه یکی از این استان‌ها بوده است. با آغاز به کار این طرح، طرح مهندسین ناظر در استان‌های مورد نظر از بین رفت و ناظرین نیز ناگزیر باید در قالب شرکت‌های مزبور به کار خود ادامه دهند. با توجه به این که هم در طرح مهندسین ناظر و هم در شرکت‌های خدمات فنی و مشاوره‌ای افراد به طور قراردادی و نیمه وقت مشغول به کار می‌باشند، لذا نمی‌توان از این گونه طرح‌ها به عنوان نوعی اشتغال پایدار یاد کرد. این نتایج نشان می‌دهد که در کشور ایران، دولت در رابطه با توسعه بخش خصوصی و کاهش نرخ بیکاری موفق عمل نکرده است. در تأیید مطلب فوق، زرافشانی و مرادی (۱۳۸۵) در مطالعات ارزشیابی طرح مهندسین ناظر کشاورزی نشان دادند که برای مهندسین ناظر شرح وظایف مدونی در نظر گرفته نشده و از طرفی قدرت اجرایی آنچنانی نیز برای آنها فراهم نشده است؛ به طوری که امضای آنان مورد تأیید هیچ یک از نهادهای اجرایی نیست. در این صورت می‌توان چنین استدلال کرد که

دولت برای اشتغال فارغ التحصیلان بخش کشاورزی تا به حال کار چندانی را صورت نداده است. نتایج بررسی صدیقی و نیکدخت (۱۳۸۴) نیز از پروژه مهندسین ناظر مزارع نشان می‌دهد که حدود نیمی از مهندسین ناظر مزارع گندم معتقد بودند که امکان ادامه فعالیت آنها بدون حمایت‌های مالی دولت و به طور مستقل، ضعیف است و بیش از ۸۰ درصد آنها اذعان داشته‌اند که کشاورزان آمادگی لازم برای پرداخت هزینه مشاوره خصوصی را ندارند.

با توجه به نکات یاد شده، پیشنهاد‌های زیر برای بهبود وضعیت اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی ارائه می‌شود:

- تهیه بانک اطلاعاتی فارغ التحصیلان بخش کشاورزی در راستای مدیریت و گذاری فعالیت با همکاری سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی.
- واگذاری اراضی به فارغ التحصیلان (مشابه مجتمع‌های گلخانه‌ای و دامپروری) برای مجتمع‌های کشت و صنعت زراعی، باغی، دامی، فرآوری و... در سطوح وسیع.
- بکارگیری فارغ التحصیلان به صورت استخدام در بخش‌های دولتی با توجه به لزوم جوان‌سازی این بخش و جذب نیروهای بانگیزه و خوش فکر.
- تأمین تسهیلات بانکی سهل الوصول برای فارغ التحصیلان دانشگاه با حداقل سهم آورده متقاضی به منظور تشویق فارغ التحصیلان به خوداشتغالی.
- ارائه خدمات مشاوره اشتغال به جوانان و تهیه طرح‌های اشتغال‌زا به طور رایگان توسط مؤسسات حرفه‌ای و تخصصی و مراکز آموزش عالی.
- نظر به این که ۳۹/۸ درصد از کل دانش‌آموختگان مورد نظر (۸۹/۲ درصد از شاغلان بخش خصوصی) را مهندسان ناظر تشکیل داده است که در شرکت‌های خدمات فنی و مشاوره‌ای، زیر نظر سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی و تحت نظر مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان‌ها مشغول به کار می‌باشند، لذا پیشنهاد می‌گردد که اختیارات اجرایی بیش‌تری به این شرکت‌ها واگذار گردد تا شرکت‌های مذکور بتوانند موقعیت خود را در منطقه فعالیت خود بهبود و استحکام بخشند و زمینه جذب تعداد بیش‌تری از فارغ التحصیلان بیکار در این شرکت‌ها فراهم گردد.

منابع

- باصری، بیژن؛ جهانگرد، اسفندیار (۱۳۸۶). بررسی و تحلیل ظرفیت اشتغال‌زایی بخش کشاورزی ایران. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال پانزدهم، شماره ۵۹ (۱۴۶-۱۱۹).
- بستاکی، مصطفی (۱۳۸۷). اشتغال، کارآفرینی و آموزش‌های علمی کاربردی در بخش کشاورزی. چکیده مقالات همایش ملی توسعه کارآفرینی در آموزش‌های علمی کاربردی کشاورزی. مشهد: انتشارات مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی.
- جلالی، خداکرم (۱۳۸۴). نقش اشتغال در توسعه. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. شماره ۹ (ص).
- زرافشانی، کیومرث؛ مرادی، خدیجه (۱۳۸۵). طرح مهندسیین ناظر کشاورزی: سرگرمی یا اشتغال پایدار؟ اولین همایش شناسایی توانمندی‌ها، موانع و راهکارهای اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشگاهی. مشهد: حوزه معاونت دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی.
- زرافشانی، کیومرث؛ مرادی، خدیجه (۱۳۸۵). واکاوی عوامل مؤثر بر نیت دانشجویان مراکز علمی - کاربردی کشاورزی استان کرمانشاه نسبت به راه‌اندازی فعالیت‌های کارآفرینان. طرح پژوهشی دانشگاه رازی و مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی جهاد کشاورزی کرمانشاه.
- زمانی، غلامحسین (۱۳۸۴). بررسی وضعیت اشتغال و نیازهای آموزشی دانش‌آموختگان دختر رشته‌های کشاورزی استان فارس. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. شماره ۹ (ص).
- زمانی، غلامحسین؛ لاری، محمدباقر (۱۳۸۲). وضعیت اشتغال از دیدگاه دانش‌آموختگان کشاورزی جویای کار. اولین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران.
- صدیقی، سیروس؛ نیکدخت، رضا (۱۳۸۴). بررسی پروژه مهندسیین مزارع گندم کشور. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. شماره ۹ (ص).
- محسنین، محسن (۱۳۷۷). مشکلات و تنگناهای اشتغال فارغ‌التحصیلان کشاورزی. فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. شماره ۲۳ (ص).

- موحدی، رضا (۱۳۸۶). مسائل و مشکلات اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته ترویج و آموزش کشاورزی (BLOGFA.COM).
- نامجویان شیرازی، زهرا (۱۳۸۴). بررسی وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- همتی، فاطمه (۱۳۸۳). بررسی اثربخشی آموزش‌های متوسطه کشاورزی بر اشتغال در بخش کشاورزی. مطالعه موردی در استان آذربایجان شرقی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- یوسف‌زادگان، ندا (۱۳۸۷). بررسی وضعیت و علل عدم اشتغال فارغ‌التحصیلان زن رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی واحد علوم و تحقیقات. مجله ترویج و اقتصاد کشاورزی، شماره ۲ (۹۱-۸۱).

- Ama, Njoku. O (2008). Transition from higher education to employment: A case study of graduates of faculty of social sciences university of Botswana. *Educational research and review Journal*. vol. 3 (262-274).
- Bekum, Victor. A (1993). Experience needs of college of agriculture graduates as perceived by business and industry. *Nacta Journal*, vol. XXXVII. no. 2 (48-57).
- Borg, W. R. and Gall, M. D. (1979). *Educational Research: an Interoduction* (third edition). London: Longman.
- Bowers Brown, Tomsin; Harvey, Lee (2004). Are there too many graduates in the UK? A literature review and an analysis of graduate employability. *Industry & higher education Journal*. (243- 254).
- Csaki, Csaba (1999). Agricultural higher education in transforming Central and Eastern Europe. The World Bank.
- Dicker, R. and Gilbert. (1988). the role of the telephone in educational research. *British Educational Research Journal*, 14 (1), 65-72.
- Louis, C and Lawrence, M and Keith, M (2000). *Research Methods in Education* (fifth Edition). Chapter 15 (Interviews, PP: 290).
- Nias, J. (1991). Primary teachers talking: a reflexive account of longitudinal research. In G. walford (Ed) *Doing Educational Research*. London: Routledge, 147-65.
- Oppenheim, A. B. (1992). *Questionnaire Design and Attitude Measurement*. London: Heinemann.
- Sundstol, Frik & et. al (2004). *Poverty reduction strategies and relevant participatory learning processes in agricultural higher education*. Berlin: Deutscher tropentag.